

მარიამ ორკოდაშვილი

ვეიდეენციელობის გამოხატვა ქართულსა და ინგლისურში

წინამდებარე ნაშრომი განიხილავს ვეიდეენციელობის გამოხატვის მაგალითებს ინგლისურსა და ქართულში. ვეიდეენციელობა სხვადასხვა ენაში განსხვავებული ლექსიკურ-გრამატიკული, ლინგვისტილისტიკური თუ პრაგმატული საშუალებით გამოიხატება. მისი ძირითადი ფუნქციაა ინფორმაციის წყაროს გრამატიკული გამოხატვა, ინფორმაციის გადმოცემისას წყაროს სიზუსტის ან მოსაუბრის დარწმუნებულობის ხარისხის ამსახველი სამეტყველო და ლინგვისტიკური ერთეულების მართებული გამოყენება. ამ მხრივ მის ძირითად ასპექტს წარმოადგენს განწყობის – მოსაუბრის ან მწერლის დამოკიდებულების – წარმოჩენა ნათქვამისა თუ დაწერილის მიმართ.

ვეიდეენციელობა მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სხვადასხვა დარგისა და სფეროს ტექსტებისა თუ სამეტყველო აქტების წარმართვაში. ეს დარგებია: ინფორმაციის თეორია, სამეცნიერო მედია, სამეცნიერო წერა, საჯარო პრეზენტაციები, აკადემიური დისკურსი, იურიდიული დისკურსი, ბიზნესდისკურსი და მრავალი სხვა. ყველა ეს დარგი თავისი არსიდან და პროფესიული თავისებურებიდან გამომდინარე, საჭიროებს ვეიდეენციელობის შემცველი, გამომხატველი თუ ნაგულისხმევი ლინგვისტიკური ერთეულებისა და სტრუქტურების გამოყენებას.

* * *

განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ვეიდეენციელობის გამომხატველ საშუალებათა შედარება ინგლისურსა და ქართულში. ინგლისურში (ისევე, როგორც ინდოევროპული ენების უმეტეს ნაწილში) ვეიდეენციელობა ძირითადად ლექსიკური ფრაზებითა და სინტაქსური სტრუქტურებით გადმოიცემა, ხოლო ქართულში ვეიდეენციელობა ფაქტობრივად ზმნის პირველი თურმეობითის ფორმას უკავშირდება.

It appears he has said; he is said to have proved; it turns out that he has lied; it turns out she has shouted (as they say it); she is said to have seen it.

უთქვამს, დაუმტკიცებია, მოუტყუებია, უყვირია, უნახავს (თურმე).

* * *

შესაძლებელია გამოიყოს ევიდენციალობის შემდეგი ძირითადი სახეობანი:

ა) ვიზუალური – Visual evidentiality (საკუთარი თვალით ნანახი):

წარსულის (პერფექტული ან აორისტის) ფორმებით გამოხატული:

წიგნები უკვე მოიტანეს (მე ვხედავ მათ თაროებზე), შდრ.: წიგნები უკვე მოტანილია.

They have already brought the books (I see them on the shelves).

ბ) გადმოცემული ევიდენციალობა (სხვისი ნათქვამი) – reported evidentiality:

პერფექტულ-რეზულტატური, პირველი თურმეობითის ფორმით გადმოცემული:

(თურმე) წიგნები უკვე მოუტანიათ (როგორც მითხრეს).

It appears/turns out they have already brought the books.

The books are said to have already been brought.

გ) ინფერენციული ევიდენციალობა, ლოგიკური მსჯელობის ან დაკვირვების შედეგად გამოთქმული ვარაუდი ან დასკვნა – inferential evidentiality:

(ეტყობა) წიგნები უკვე მოუტანიათ (ყველა სტუდენტს წაკითხული აქვს ტექსტები იმ წიგნებიდან, ე.ი. დაკვირვებიდან დასკვნა გამოვიტანე, თუმცა შეიძლება წიგნები არ მქონდეს ნანახი).

They must have already brought the books (I see, everyone has read the texts from those books, although I might not have seen the books themselves).

დ) საეჭვო, სავარაუდო ევიდენციალობა – Dubitative evidential:

სავარაუდო ევიდენციალობა ხშირად თუ კავშირ-ნაწილაკს იყენებს, რომლის ინგლისური შესატყვისი whether კავშირის მეშვეობით გამოიხატება.

საეჭვოა, თუ სიმართლეს ამბობდა (დარწმუნებული არ ვარ).
It's doubtful whether he was telling the truth (I am not sure).

ასპექტი და ევიდენციალობა

ევიდენციალობა შეიძლება გამოიხატოს არა მხოლოდ პერფექტულ-რეზულტატური ფორმებით, არამედ განგრძობითი, უსრული ასპექტის ნაკვეთებითაც:

დავინახე, რომ წიგნები მოჰქონდათ.

I saw them carrying the books.

თურმე წიგნები მოჰქონდათ (როგორც მითხრეს).

They are said to have been carrying the books.

ეტყობა წიგნები მოჰქონდათ (სიტუაციიდან დასკვნა გამოვიტანე – ინფერენციული).

They seem/appear to have been carrying the books.

აწმყოსა და მომავლის ევიდენციალობა

მიუხედავად იმისა, რომ ევიდენციალობა თავისთავად ძირითადად წარსულ ან დასრულებულ ფაქტს ან ქმედებას გულისხმობს, იგი აწმყოსა და მომავლის ფორმებსაც გადმოსცემს.

აწმყოს ევიდენციალობა ინგლისურში უპირატესად ეპისტემური მოდალური ფორმებით გამოიხატება.

ახლა პაატა სახლში უნდა იყოს (როგორც წესი, ამ დროს სახლშია ხოლმე).

Paata should be at home now (he usually is at home at this time).

ახლა წესით სტუდენტები დავალებებს უნდა წერდნენ (ამ დროს ასე ხდება ხოლმე).

The students should be writing the tasks right now (they usually do this at this time).

მომავლის ევიდენციალობა უმეტესად მყოფადის ფორმებით გამოიხატება ქართულში, ხოლო going to / will კონსტრუქციებით – ინგლისურში:

ხვალ უნდა მოვიდეს / მოვა (თვითონ მითხრა).

He is going to come tomorrow. He will come tomorrow (he told me so).

(თურმე) ხვალ უნდა მოვიდეს (როგორც მითხრეს, როგორც გავიგე).

It appears he is going to come tomorrow (as I was told).

ეტყობა ხვალ მოვა / უნდა მოვიდეს (როგორც მე ვვარაუდობ).

It seems he will come tomorrow (as I assume).

ინფერენციული ევიდენციალობა Inferential evidentiality

განსაკუთრებულად საინტერესო ჩანს ინფერენციული ევიდენციალობის კატეგორია, რადგან ის სხვისი ნათქვამის, გადმოცემულისა და მსმენელის ლოგიკური მსჯელობა-დასკვნის ნაზავია.

მუქარა შენიღბულად / მინიშნებით გადმომცეს (ე. ი. სხვის ნათქვამსა და ჩემს მსჯელობას ვაერთიანებ).

The threat was couched in the vaguest possible terms (combines others' speech with my logical deduction).

მირატიულობა და მოულოდნელობის ეფექტი Mirativity and unprepared mind.

ევიდენციალობა ხშირად მოულოდნელ, წარმოუდგენელ ფაქტს გადმოსცემს.

თურმე ამდენ ხანს სულ გვატყუებდა! (არ ველოდით, ახლა შეიტყვეთ)

It appears, he was telling a lie all through this time! (we did not know it, we just learnt about it).

თურმე სულ სხვა რამ მომხდარა! (არ ველოდით, ახლა აღმოვაჩინეთ, მივხვდით).

It turns out, something different has happened (we did not expect it; we just found out about it).

მოდალური ზმნები და ევიდენციალობის გრადაცია დარწმუნებულობის ხარისხის მიხედვით – მრავალმოდალურობა

ინგლისურში ნათქვამის დარწმუნებულობის ხარისხი უმეტესად მოდალური ზმნებით გადმოიცემა.

He must have made a mistake (I am sure based on the evidence).

ნამდვილად შეცდომა დაუშვა (დასკვნა გამოვიტანე შედეგებზე დაყრდნობით).

He could have misunderstood me (physical possibility).

შეიძლება, სწორად ვერ გაიგო (დასკვნა გამოვიტანე ფიზიკურ შესაძლებლობაზე დაყრდნობით).

შესაძლებელია (ალბათ, სავარაუდოდ), სწორად ვერ გაიგო (ვა-რაუდი გამოვთქვი).

He may / might have misunderstood me (it is likely that he misunderstood me, but I am not sure).

მარკირებული და არამარკირებული ევიდენციალები

ფაქტის თვითმხილველის პოზიციიდან დაფიქსირების დროს ევიდენციალობა არამარკირებულია, ე.ი. მის გამოსახატავად დამატებითი გრამატიკული ფორმა არ გამოიყენება, მაგ.: მან ქვეყანა გუშინ დატოვა (ჩემი თვალთ დავინახე). He left the country yesterday.

სხვისი ნათქვამიდან გამომდინარე ფაქტის დაფიქსირებისას ევიდენციალობა მარკირებულ ფორმას იძენს თურმეობითის ფორმის საშუალებით, მაგ.: (თურმე) ქვეყანა დაუტოვებია (როგორც მი-თხრეს, როგორც გავიგე). It appears, he left the country (as I was told).

აღსანიშნავია, რომ დასკვნის გამოტანის შედეგად ფაქტის და-ფიქსირების დროსაც ევიდენციალობა მარკირებულია, მაგ.: ეტყობა, ქვეყანა დაუტოვებია (დასკვნა გამოვიტანე სიტუაციიდან). He seems to have left the country.

აღსანიშნავია, რომ ინფორმაციის პირველწყაროს (თვითმხილ-ველის) პოზიციიდან ევიდენციალობის გამოხატვა ყველაზე არამარ-კირებულია, ყველაზე მარკირებულად კი ინფერენციული ევიდენ-ციალობა გადმოიცემა.

* * *

მამსადამე, ევიდენციალობის გამოხატვა გრამატიკულ-ლექ-სიკური საშუალებებით ენების ტიპოლოგიური კვლევისა და ანალი-ზის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ასპექტს წარმოადგენს, რადგან ის ანა-ლიზურ და სინთეზურ (პოლისინთეზურ) ენებში სხვადასხვაგვარად გადმოიცემა. გარდა ამისა, ის საკვლევ ენაზე მოსაუბრე ერის

სოციოკულტურული თავისებურებების ამსახველი ლინგვისტიკური საშუალებაცაა.

ლიტერატურა

- Aikhenvald, A. (2004). *Evidentiality*. Oxford: OUP.
- Boeder, W. (2000). Evidentiality in Georgian. In L. Johanson and B. Utas (Eds.), *Evidentials: Turkic, Iranian and Neighbouring Languages*. Mouton de Gruyter.
- Comrie, B. (1976). *Aspect*. CUP.
- DeLancey, Scott. (1997). Mirativity: The grammatical marking of unexpected information. *Linguistic Typology 1: 33-52*.
- Giachalone Ramat, A. and M. Topadze (2007). The coding of evidentiality: a comparative look at Georgian and Italian. Evidentiality between lexicon and grammar, *Italian journal of linguistics 19(1)*.
- Kratzer, A. (2012). *Modals and conditionals*. OUP.
- Lau, Monica & Johan Rooryck (2017) Aspect, evidentiality, and mirativity. *Lingua Special Issue Essays on Evidentiality*, ed. by Monica Lau & Willem Adelaar, *Lingua 186-187*, 110–119.
- Matthewson, L. (2011). On apparently non-modal evidentials. In O. Bonami and P. Cabredo-Hoffher (Eds.), *Empirical issues in syntax and semantics, Volume 8*, pp. 333-357.
- McCready, E. and N. Ogata (2008). Evidentiality, modality and probability. *Linguistics and Philosophy 30*, 147–206.
- Ritz, M.-E. (2012). Perfect tense and aspect. In R. I. Binnick (Ed.), *The Oxford handbook of tense and aspect, Chapter 31*, pp. 881-907. OUP.
- Speas, M. (2012). Evidential situations. *The Nature of Evidentiality*, 14-16 June 2012, Leiden University, <http://media.leidenuniv.nl/legacy/speas-peggy.pdf>.
- Topadze, M. (2011). The expression of evidentiality between lexicon and grammar. a case study from Georgian. *Linguistic discovery 9(2)*, 122-138.
- Willet, T. (1988). A cross-linguistic survey of the grammaticization of evidentiality. *Studies in Language 12*, 51-97.

Mariam Orkodashvili

Expressing Evidentiality in Georgian and English

Summary

The present paper analyzes the lexical and grammatical means of expressing evidentiality in Georgian and English. Evidentiality is the grammatical way of stating the source of information.

The paper identifies the following types of evidentiality: the firsthand visual (eyewitness) evidentiality, when the speaker sees the fact with his own eyes; the reported evidentiality, when the speaker quotes others' words; the inferential evidentiality, when the speaker draws a logical conclusion from the result, even though he/she might not have witnessed the action itself; and dubitative evidentiality, when the speaker doubts whether the fact is true.

The firsthand visual evidentiality is least marked category, whereas inferential evidentiality is the most marked grammatical form.

It is noteworthy that while English uses syntactic structures and phrases for expressing evidentiality, Georgian implements the verbal forms that pertain to morphological conjugation system of screeves and series.

A special note should be made of mirativity, as the means of expressing unexpected surprising fact and emphasizing the unprepared mind of the speaker.